د سولې په هکله د افغانانو خبرې (د خلکو ډیالوګ)

د خلکو ډیالوک – د افغانستان په لودیدیځ کی دله ییزه مباحثه، د ۲۰۱۱ کال اکتوبر

د پراخه سولې پروسې بنسټ ایښود نه

د ۲۰۱۱ کال دسمبر

فهرست

I. زمینه: د پراخه سولې پروسې بنسټ ایښودنه.......1

II. د سولې تر لاسه کولو لپاه اساسي اصول.......2
یوه پراخه پروسې ته وده ورکړل: د عادی افغانانو شاملول.......2
د افغانانو تر مشری لاندی یوه پروسی او ملی یووالی ته وده ورکول.......2

III. د ټل پاتی سولې اجزاوی.......3
۱) د امنیت ټینګښت.......4
۲) د فساد، بی عدالتی او د قانون د واکمنی د نشتوالی له منځه وړلو ته اړتیا.......5
۳) ریښتنی اقتصادی پرمختګ او ټولنیز عدالت.......7
۴) د بشری حقونو ملاتړ او ترویج.......9

IV. څنګه کولای شو چې سوله او بیا پخلاینه تر لاسه کړو.......10
اړتیا ده چې مخالفین او طالبان د سولې په ټینګیدولو کې شامل شی.......10
اړتیا ده چې عام افغانان د سولې په پروسه کې شامل شي.......11
اړتیا ده چې ښځې د سولې په پروسه کې شامل شی او د ښځو د حقونو ساتنه وشی.......12

V. پایلی او د خلکو وړاندیزونه.......13
د افغانستان اسلامی جمهوری دولت ته.......14
نړیوالی ټولنی ته.......15
مسلح مخالفینو ته.......16
د افغانستان مدنی ټولنی ته.......16

I. زمينه: د پراخه سولې پروسې بنسټ ايښودنه

د سولې په هکله د افغانانو خبرې (د خلکو ديالوګ) يو نوښت دی، چې له امله يې عادی افغانان د عمومي بحث په پايله کې د سولې، بيا پخلاينې، امنيت، اقتصادی پرمختګ، بشری حقونو او د قانون د واکمنۍ په اړه خپل نظر څرګند کړی. د مدنی ټولنې ديارلس شبکې/سازمانونه[1] او د افغانستان د بشری حقونو خپلواک کميسيون د عام بحث نظارت دنده په غاړه اخستلې وه چې د برخه والو څرګندونې راټولې کړی کومو ته چې دوی "د ټولنې، دولت او نړيوالې ټولنې تر منځ تشه" ويله.

د خلکو ديالوګ موخه د سولې او بيا پخلاينې پروسې په هکله د افغانانو تر منځ د پوهې کچې لوړوالی، او د دې ډاډ ترلاسه کول دی چې د دوی ريښتينې شکايتونه، انديښنې او اميدونه اوريدل کيږی او د پاليسی جوړونکی له خوا په ټولو پروسو او پلانونو کې شامليږی تر څو په افغانستان کې تل پاتې سوله راشي.

په راتلونکې کې د سولې د هرې پروسې په پوره ملاتړ سره د خلکو ديالوګ غواړی چې په لويه کچه د افغانانو د ګډون او د امکان تر بريده په پراخه کچه د هغوی د نظرونو د شاملو څخه ډاډه شی. د ۲۰۱۱ کال د اکتوبر د مياشتې پر مهال ۷۸ ځانګړو ګروپونو په ۳۱ ولايتونو[2] کې بحث تر سره کړ، چې په دې کې د ۱۵۰۰ څخه ډير افغان نارينه وو، ښځو[3] او ځوانانو ګډون درلود. په دغه غونډو کې د مختلف توکمونو او د ژوندانه د ټولو شعبو څخه افغان نارينه وو او ښځې لکه ملکی مامورين، کرونده ګر، تجاران، د مدنی ټولنو استازی په شمول د ښځو سازمانونو، دنده نه درلودنکې، د ځوانانو د اتحاديو استازی، معيوبين، د علماء او ښځو شوراګانی، دينی علماء ، قبايلی او ټولنيز استازی، د کاله ميرمنو، ښوونکی، د ليسو او پوهنتون شاګردان او محصلينو، د طب مسلکی افراد، مزدوران، مدنی فعالين، ژورنالستان، د جګړې څخه زيانمن شوی کسان، هنرمندان او پخوانی جنګيالی چې د سولې او بيا پخلايينې پروګرام سره يو ځای شوی، ګډون کړی وو.

دا راپور د هغو مسالو او انديښنو لنډيز دی چې د ۱۵۰۰ نه ډير افغان نارينه او ښځو د خلکو ديالوګ پر مهال رابرسيره کړی وی. د دی راپور له لاری مدنی ټولنه د افغانستان په هکله د افغانانو غږ او نظر د جرمنی په بُن نړيوال کنفرانس (د ۲۰۱۱ کال د دسمبر ۵) کی رسوی او هڅه کوی د دی ډاډ ورکړی چې د عادی افغانانو غږ اوريدل کيږی او د افغانستان د اينده سولې او ثبات په اړوند اساسی ستونځو ته په بن کی تصميم نيونکی پاملرنه کوی.

په دی راپور کی يواځې د هغو افغان نارينه وو، ښځو او ځوانانو څرګندونې په ډاګه شوی، کومو چې د خلکو د ديالوګ کی ونډه اخستلې وه.

[1] د خلکو د خبرواترو د رهبری کميټی لاربښود: غږی ـ د افغان مدنی تولنی فورم (ASCF)، افغان مدنی ټولنه او د بشری حقونو شبکه (ACSHRN)، د افغانستان د بشری حقونو خپلواک کميسون، د افغان کارګرانو ملی ټولنه، د افغانستان د بشری حقونو او چاپيريال ساتنی اداره، د افغان ښځو شبکه، د افغان ښځو د مهارتونو د ودی مرکز، د افغان ځوانانو د اجتماعی، کلتوری او پرمختايی اداره، د انتقالی عدالت د همغږی ګروپ، د آرمان شهر اداره، د ښځو د سياسی ونډی اخستنی کميټه او ۵۰ ٪ کمپاين، د رهبری کميټی په سيمو او ولايتونو کې خپل دفترونه کارولی ترڅو خبری اتری پکښی ترسره شی، يوناما مرسته کړی ترڅو دغه خبری اتری ترسره شی او د رهبری کميټی ملاتړ يی کړی.

[2] ډيالوګ په باميانو، بغلان، بدخشان، دايکندی، فارياب، فراه، غزنی، غور، هرات، جوزجان، کابل، کاپيسا، کندوز، کندهار، خوست، کنړ، لغمان، لوګر، مزارشريف، ننګرهار، نيمروز، نورستان (ګډونکونکو ننګرهار ته راغلی)، پنجشير، پکتيکا، پکتيا، سرپل، سمنګان، تخار، اروزګان او زابل کی ترسره شوی دي.

[3] د ۵۰۰ څخه ډيرو ښځو د ټول هيواد په ديالوګ او بحثونو کی ونده اخستلی وه .

II. د سولی تر لاسه کولو لپاه اساسی اصول

یوه پراخه پروسی ته وده ورکړل: د عادی افغانانو شاملول

"هیڅ څوک هم خلکو ته غوږ نه نیسی، غږ نه اوری"

د هیواد په کچه افغانانو د خلکو دیالوګ د ابتکار به ستایلو سره وویل چی د لومړی ځل لپاره د سولی، ثبات او د افغانستان د راتلونکی په هکله له دوی څخه پوښتنه کیږی. په مکرر توګه یو نظر څرګند شو چی د سولی د ټینګښت په هکله خلک په سمه توګه خبر شوی نه دی او نه هم په داسی نوښت کی راګډ شوی دی. د اورزګان څخه یوکروندګر ویل:

> "داچی حکومت یو داسی میکانیزم ندی چمتو کړی چی د سولی په پروسه کی خلک شامل کړی او د هغوی ملاتړ تر لاسه کړی."

ګڼ شمیر خلکو دا تبصره درلودله چی ګوندی مدنی ټولنی ته د سولی په پروسه کی د ونده اخیستنی لپاره لږ فرصت ورکړل شوی او ځینی ډلی، په ځانګړی توګه ښځی او ځوانان، تر یو ډیر بریده د دی پروسی نه ایستل شوی. د زابل ولایت څخه یو تن زده کونکی خپل نظر داسی په ډاګه کړ. دغه نظر د هیواد په نورو سیمو کی هم راڅرګند شوی.

> "حکومت باید په خپله رویه کی بدلون راولی او د سلا مشورو په پروګرامونو کی ملکی ټولنو څخه دعوت شی; د سولی په هکله ټول کوښښونه دی د خلکو د غوښتنو سره سم پلان کړی .[...] په عمومی ډول هر افغان د سولی او ثبات په راتګ کی بنسټیز رول لوبولی شی لیکن هیڅ څوک هم موږ او زمونږ نظر په پام کی نه نیسی. ځینی خلک له بهر څخه د سولی او ثبات د راتګ په هکله خپلی طرح تحمیلوی په داسی حال کی چی دوی د لیری پرتو سیمو اوسیدونکو د ژوندانه د حال نه خبر ندی."

د لوګر ولایت ګډون وال د ټولنی د یو غړی د دی څرګندونوسره موافق شول "د حکومت او خلکو تر منځ لوی واټن وجود لری، زموږ رهبران موږ ته نږدی کیدل نه غواړی; او په داسی حالت کی بیا د سولی په اړه فکر هم نشو کولای." ډیر شمیر خلکو په هیواد کی د داسی نظر څرګندونه وکړه.

نږدی په ټولو مباحثو کی نارینه او ښځو د سولی په ټینګښت کی د رول لوبولو په اړه د خبرو پخلی وکړ. د بیلګی په ډول په نیمروز ولایت کی خلکو ویل چی دوی لیواله دی چی د مدنی ټولنی د غړو، ځوانانو، ښوونکو او یا دعام افغانانو په څیر په هیواد کی د سولی په ټینګښت کی خپل رول ولوبی. څرنګه چی یو ښوونکی داسی وویل: "د ټولنی ملاتړ د حکومت لپاره ستر ځواک دی."

ځینی خلکو په ځانګړی توګه یادونه وکړه چی د "بن کنفرانس" یوه مهمه پیښه ده. په لودیځه سیمه کی، د بیلګی په ډول ډیر شمیر نارینه وو اوښځو په ډاګه کړه چی لومړنی بن کنفرانس د جنګ سالارانو او هغه کسانو ګټی راوړاندی کړی چی د بد امنی په رامنځ ته کولو کی ګرم دی. دوی وویل چی په دویم بن کنفرانس کی باید د خلکو نظر په پام کی ونیول شی نه د جنګ سالارانو.

دغه نظر چی"مدنی ټولنه د حکومت او خلکو تر منځ د پل حثیت لری" د هیواد په ټولو برخو کی د بحث پر مهال واوریدل شو.

> "موږ غواړو چی مدنی ټولنه په راتلونکی بن کنفرانس کی زموږ غږ پورته کړی."
> [د بادغیس ولایت د آبکمری ولسوالی استوګن]

د افغانانو تر مشری لاندی یوه پروسی او ملی یووالی ته وده ورکول

د ډیر بحثونو پر مهال خلک په دی نظر ټینګ ولاړ وو چی د سولی پروسه کی دی افغانان مخ کښ رول ولری. د ا یو حتمی او لومړی شرط په ډول نظر وو چی طالبان او نور دولت ضد وسلوالی ډلی دی د سولی خبرو کی شامل شی.

ډیر شمیر خلک په دی نظر هم وو چی هر یوی پروسی کی باید اسلامی اصول منعکس شی او دغه د منځګړتوب بریالی رول یوازی د اسلامی ګډونوالو په لاس تر سره کیدای شی.

په کاپیسا ولایت کی د ټولنی غړو د نړیوالی ټولنی د مرستی غوښتنه وکړه چی په نه لاس وهنه هم ټینګار وکړ او وویل: " افغانستان یو خپلواکه هیواد دی او د سولی دا پروسه دی افغانان پر مخ بوځی." په درست هیواد کی دغه نظر په ښکاره ډول را څرګند شو.

د دی په نظر کی نیولو سره چی د سولی په هکله هره خبره د افغانستان د راتلونکی په اړه خبره دی، ډیر شمیر افغان نارنیه وو او ښځو وویل چی په افغانستان د ی نه هم زیات تر خپلواکی ته اړتیا لری. د بیلګی په ډول په لوګرولایت کی خلک په ټینګار سره ویل:"افغانستان باید خپلواکه هیواد وی؛ موږ نه غواړو چی نړیواله ټولنه زموږ په هیواد کی په هرڅه واک ولری."

ملی یو والی او د سولی هر یو داسی پروسی ته اړتیا چی یووالی ته وده ورکړی د ډیرو مباحثو پر مهال راولاړه شوه.

> "که موږ ریښتینی سوله لیدل غواړو نو یووالی ته اړتیا لرو; که موږ د یو ځانګړی ډلی ګټو ته پاملرنه وکړو نو موږ څه نه شو کولای."
>
> [د خوست ولایت څخه یو ښځینه غړی]

په ځینی سمیو کی ملی یو والی ته د لږکیو په حقونو پوری تړاو ورکړل شو. په دایکندی ولایت کی کروندګر، هټی وال، او د ښځینه شورا غړی پدی نظر راټول شول چی د وسلوال مخالفینو سره د خبرو اترو په شمول د سولی په هره پروسه کی باید د افغانستان د ټولو توکمونو منافع په پام کی ونیول شی.

همدارانګه د نیمروز ولایت څخه ښوونکو او د ځوانانو د سازمان استازو وویل: "د جګړی په تیرو ۳۰ کلونو کی د لږکیو حقونه تر هرڅه لومړی متضرر شوی; دی ستونزی ته باید ډیره پاملرنه وکړو. دا د افغانستان د ډیرو وګړو لپاره ډیره مهمه ده."

III. د تل پاتی سولی اجزاوی

د افغانستان په ټولو سیمو کی د ۷۸ مباحثو پر مهال افغان نارینه او ښځو د تل پاتی سولی د اساسی اجزاوو په بحثونه بوخت وو. وی وویل: د امنیت خرابیدونکی وضعیت، د عدالت او قانون د واکمنی نشتوالی، د اقتصادی پرمختګ نشتوالی، د دولتی مامورینو او د قانون پلی کونکی ادارو د چارواکو په منځ کی خپریدونکی فساد، د ښوونی او روغتیایی خدمتونو ټیټ کیفیت، په لوړه کچه بی روزګاری، تر محدوده بریده د بشر د حقونو او د ښځو د حقونو خوندی ساتنه او احترام، تبعیض ، د افغانستان په کورنیو چارو کی د بهرنی هیوادونو او په ځانګړی توګه د ګاونډی هیوادونو لخوا لاس وهنه، د افغانستان د کړکیچ او بی ثباتی د اوږدیدو عمده لاملونه دی.

د کندهار څخه د کور یو میرمن عمومی احساسات داسی څرګند کړ چی تقریباً د ټولو مباحثو پر مهال ورته اشاره شوی:

> "سوله د بی ګناه خلکو د وژنی او د هیواد منابعو څخه ناوړه ګټی اخستنی څخه عبارت نه ده. سوله عبارت دی له دی څخه چی اوږه په اوږه کار وکړو، ټولو خلکو یوځایی کار وکړی، ښځی د ښځو سره، .... پاکستان د افغانستان سره، خارجی او داخلی، ورونه او خویندی، او خپل هیواد جوړ کړو او د ښوونی، اقتصاد او روغتیا د پرمختګ لپاره ډیره هڅه وکړو."

خلکو ډیری پر دی متمرکزی وی چی د دوی په اند د شخړی عمده او اساسی لاملونه دی. د دی ستونځو د حل په موخه یو پلان د اینده سولی پروسی لپاره یو هدف تشکیلوی. څرنګه چی د کابل څخه یو ښونکی یادونه وکړه:

> " په افغانستان کی جنګ د یومزمن ناروغی په څیر دی; که ډاکټر یی ناروغی تشخیص نه کړای شی نو تداوی به یی ستونځمنه وی. لومړی باید موږ اساسی لاملونه او ریښی ومومو نو بیا یی حل لاری موندلی شو; پس له دی سوله راتلای شی."

د ټل پاتی سولی څلور بنسټیزی اجزاوی یا پایی چی د خلکو د دیالوګ پر مهال ټول افغان نارینه وو، ښځو، او ځوانانو په روښانه توګه څرګند کړی و په لاندی ډول دی: د امنیت ټینګښت؛ د فساد، بی عدالتی او د قانون د واکمنی د نشتوالی سره مبارزه، اقتصادی پرمختګ او ټولنیز عدالت ته عملی بڼه ورکول؛ او د ښځو د حقونو په شمول د بشری حقونو وده ورکول او ساتل.

۱) د امنیت ټینګښت

" ټوله نړی افغانستان ته راغلی، خو بیا هم دوی امنیت ټینګ نه کړای شو."

[خبریال، ګردیز]

په ټولیزه توګه درست افغان نارینه وو او ښځی ـ د هیواد په ټولو برخو کی ـ هر یو چی خپل نظر یی د خلکو د ډیالوګ پر مهال شریک کړی دا ویلی او یا په دی موافق شوی چی د ۲۰۰۵ کال را په دی خوا هیواد کی امنیتی وضعیت تدریجاً خراب شوی. اوس مهال وضعیت ویرونکی او ورځ تر بله خرابیدونکی دی. په کندهار کی ښځو وویل کله چی خلک د کوره بیرون وځی "دوی ډاډمن نه وی چی ګوندی بیرته به ژوندی راستانه شی." په ډیرو سیمو کی خلکو وویل چی امنیتی وضعیت د تیر په پرتله بد تر شوی او د دولت واک یوازی د مرکزی ولسوالیو تر بریده محدود وی. ګڼ شمیر خلکو د هیواد په مختلفو سیمو کی د د سولی د نړیوالی ورځ پر مهال د پخوانی جمهور رئیس او د سولی دعالی کمیسیون رئیس د برهان الدین ربانی په خپل کور کی وژنه د بیلګی په ډول یاده کړه چی د بد امنه وضعیت څرګنده ښکارندوی کوی. ډیری خلکو وویل که یو مهم نفر خوندی نه شی ساتلی نو بیا د دولت وړتیا ډیره روښانه نه ده چی عام خلک دی خوندی وساتی.

د مباحثو پر مهال ګڼ شمیر افغانانو په کراتو وویل چی دوی داسی احساس کوی چی د مخالفینو او د نړیوال او افغان امنیتی ځواکونو په منځ کی راګیر شوی دی. له یوی خوا مخالفین ملکی خلک په نښه کوی او خلک اعداموی او تښتوی او له بل لوری نړیوال او افغان امنیتی ځواکونه په ناسم استخباراتو ولاړ داسی میتودونه کاروی چی افغانی کلتور او مذهب ته درناوی نه کیږی او د ملکی خلکو ساتنه په پام کی نه نیول کیږی (لکه هوایی بریدونه، د شپی لخوا چاپی، په لویه کچه نیول او خپل سر توقیفونه). ګڼ شمیر افغانانو دا هم ویلی چی تر څو عام خلک خپل ځانونه خوندی احساس نه کړی او د نظامی ځواکونو له خوا تهدید شی، نو بغاوت به ادامه ولری.

خلکو په نړیوال ځواکونو غږ وکړ چی د شپی لخوا چاپی او خپل سری توقیف عملیات ودروی. د هیواد په کچه افغانانو په کلکه نظر ورکړه چی دغه لاری چاری د شخړی ډیریدو ته لمن وهی او بد امنی لا پسی نور ډیریږی.

خلکو په یو اواز په مخالف وسلوالو ډلو باندی غږ وکړ چی د ملکی خلکو، د استګونی ځایونو، مذهبی ځایونو او روغتونو په نښه کول ودروی. د بغلان ولایت د مباحثی ګډون والو نارینه وو او ښځو نظر بیا په ټول افغانستان کی د خبرو پر مهال راڅرګند او انعکاس ومونده.

> "زموږ توقعات د مخاف وسلوالو څخه دا دی چی د جنګ پر مهال دی ملکی خلکو ته زیان نه رسوی او جنګی قوانینو ته دی درناوی وکړی. د دی سره د دولت ضد وسلوالو نه امید لرو- که ریښتینی افغانان وی ـ نو د هیواد څخه بیرون دی قومانده نه اخلی او د سولی د رامنځ ته کیدو په موخه دی د افغانستان حکومت سره روغ جاړی ته ورسیږی. دوی باید وسله په ځمکه کیږدی او د خپل ویجاړ هیواد په بیا رغونه کی ونډه واخلی."

په هیواد کی په ټولیز ډول افغان نارینه وو او ښځو په کلکه ټینګار کړی چی د ګاونډی هیوادونو ـ زیاتره پاکستان بلکه د ایران رول مستیقیما د شخړی په زیاتیدو کی مرسته کړی. دوی دا ومنله چی نړیواله ټولنه دی لا ډیر څه وکړی چی د ګاونډی هیوادونو لاس وهنه په افغانستان کی بنده کړی او پاکستان په دی مجبور کړی چی د مخالفینو خوندی ځایونه وتړی او ملاتړیی ودروی. څنګه چی په فراه ولایت کی یو مشر و پوښتل "څرنګه دا ممکنه ده چی ۴۰ هیوادونه په افغانستان کی کار کوی او د یو هیواد د کړنو مخنیوی کی پاتی راغلی؟" د افغانستان په ټولو برخو کی د ګڼ شمیر مباحثو پر مهال د دی وړاندیز وشو چی نړیواله ټولنه باید په پاکستان او په ځانګړی توګه پر استخباراتی اداری (ISI) زیات فشار واچوی چی په افغانستان کی خپله لاس وهنه ودروی.

نارینه وو او ښځو په افغانستان کی د مختلفو اجنډاو د کارولو په هکله ویناوی وکړی- چی د سولی او اقتصادی پرمختګ لپاره روښانه لیدلوری نه لری او دی ته فوری اړتیا لیدل کیږی. د خوست ولایت یوی ښځینه ښوونکی داسی ویل:

> "د افغانستان لپاره یو ډول ستراتیژی شتون نه لری; یواځی ګڼ شمیر هیوادونه د ګڼ شمیر نظرونو او اجنډاو سره. مونږ یو پلان او ټاکلو اهدافو ته اړتیا لرو."

په مکرر ډول افغانانو د ا نظر څرګند کړ چی دولت او نړیواله ټولنه دی په ګډه کار وکړی چی د دوی او عادی خلکو ترمنځ واټن راکم کړی. خلکو وویل دا به د سولی په راتګ کی مرسته وکړی او هم به د ملکی خلکو د مخالفینو په لیکو کی د شاملیدو څخه مخنیوی وکړی.

امنیتی جوړښتونو او ملی ظرفیت ته وده ورکول

نړدی ټول افغان نارینه او ښځی چی د خلکو په دیالوګ کی یی ګډون درلود پدی نظر وو چی یو موثره ، باکفایته او واحدی افغان ملی امنیتی دستګاه ته وده ورکړل شی، دا یو مطلوب هدف دی او دا د اینده د سولی لید لوری، امنیت او اقتصادی خوشحالی لپاره ډیره اړینه ده. د حکومت بی کفایتی چی امنیتی ظرفیت لوړ کړی په نړیواله کچه فساد او بی کفایته مشرتابه [د امنیتی ادارو د لوړی کچی څخه تر ټیټی کچی پوری د فساد یا د زده کړی او سواد نشتوالی پوری تړاو لری] ته منسوب شوی.

د امنیت موضوع یوازی د امنیتی ادارو په موثریت منسوب نه دی. د بیلګی په ډول، د خبرو پر مهال سهیل ختیځه سیمه کی دا په ګوته شوه چی ۲۰۰۱ کال پر مهال په نسبی ډول امنیتی وضعیت ښه و، پداسی حال کی چی ملی پولیس او ملی اردو هغه مهال پیاوړی نه وه. خلکو وویل اوس مهال وضعیت د پخوا څخه ډیر بد دی.

خلکو ومنله، په هر حال پیاوړی او غښتلی ملی امنیتی ظرفیت د ښه امنیت او سولی اړینه برخه ده. په یو شمیر سیمو کی د بیلګی په ډول په اروزګان کی امنیت کی یو څه ښه والی تر سترګو شوی; چی دا "امنیتی مشر تابه کی بدلون" ته منسوبیږی، له دی څخه دا څرګندیږی چی د امنیتی اداری په راس کی یو نفر کولای شی چی په سیمه کی امنیت او د قانون واکمنی اغیزمنه کړی. خلکو په مکرر ډول ویل چی د کمزوری امنیتی ادارو عمده لامل فاسده رهبری ده چی په پایله کی نا امنی او د قانون واکمنی نشتوالی رامنځ ته کیږی.

د نړیوالو د شتون په هکله ، ګڼ شمیر خلکوی وویل چی روانه شخړه به هغه مهال پایی ته ورسیږی چی بهرنی ځواکونه ووځی. د دی اندیښنو سره چی د هیواد په ځینی ځانګړو برخو کی د نړیوال ځواکونو او مخالفینو تر منځ درندی نښتی رامنځ ته کیږی، د ملی امنیتی ځواکونو د ظرفیت په اړه شک پر ځای پاتی دی، ګوندی چی دوی به امنیت او ثبات په ډاډمنه توګه ټینګ کړای شی. یو شمیر ګډون والو وویل چی نړیواله ټولنه دی د ملی امنیتی ځواکونو روزنی ته ډیره پاملرنه وکړی.

په ۲۰۱۴ کال کی د نړیوالو ځواکونو د وتلو په هکله راز راز نظرونه تر سترګو شو. یو شمیر خلکو د خبرو پر مهال خپل نظر شریک کړ او دایی ومنله چی تر څو تل پاتی سوله نه وی ټینګه شوی تر هغه دی نړیوال ټولنه پاتی شی چی نظرونو سره توپیر درلود. ډیر شمیر ګډون والو د نړیوال ځواکونو د وتلو غوښتنه وکړه، خو یو شمیر د ممکنه بدو پایلو په هکله بد بینه وو. د نورستان ولایت د پوهنی ریاست یو مامور ویل "تر ټولو اساسی عنصر چی د سولی مخنیوی کوی هغه د نړیوال ځواکونو او نړیوالی ټولنی شتون دی. زه دا هم وایم که دوی ووځی دلته به خپل منځی جنګ وی". دی ته ورته نظرونه په درست هیواد کی څرګند شول.

۲) د فساد، بی عدالتی او د قانون د واکمنی د نشتوالی له منځه وړلو ته اړتیا

د قانون د واکمنی نشتوالی "د افغانی ټولنی سرطان دی"
(د کندز ولایت د شورا یو غړی)

بی عدالتی، د قانون د واکمنی نشتوالی او فساد – په ځانګړی توګه د قانون پلی کوونکو مسؤولینو په منځ کی یو داغ موضوع و چی د ټول هیواد به کچه څرګنده شوی. افغان ښځینه او نارینه تقریبا د نړی په کچه دا ومنله چی د حکومت

په هره برخه کې زیاته کچه فساد یو له عواملو څخه دی چې ورځ تر ورځې خرابیدونکې امنیت او وضعیت سره مرسته کوې. په ځانګړې توګه د افغان امنیتی ځواکونو رهبرۍ کې فساد، د سولې ساتلو برخه کې د یوې اصلې ستونوې په توګه څرکند شوی.

دهیوا په کچه، خلکو ویلی چې په فساد ککړ چاروکې دنړیوالو مرستو زیاته برخه تس نس کړې، شخصي ګټوته د ملي او ټولنیزو ګټو پرتله لمړیتوب ورکوی. خلکو وویل افغانستان سره د نړیوالو مرستو ونشو کړی خپلی موخې چې امینت راوستل، د ټول ګټو خدمتونو وړاندی کول او پراختیا وه ترلاسه کړی. زیاتو افغانانو ویلي چې عدالت د سولې د ابادولو خښته ده، که چیرې عدالت تامین شی "د سولې نور عناصر خپله رامنځه کیږی ". د نیمروز ولایت د یو سپین ږیرې نظر چې د هیواد په کچه د نورو ګډون والو له خوا هم بیان شوی:

> "عدالت د هرې ټولنې لمړنی او یومهم عنصردی، که چیرې مونږ وغواړو چې خپل هیواد کې سوله ولرو پکارده چې عدالت ولرو".

لودییزو برخو کې خلکو تاکید کړې چې زیاته پیمانه فساد د حکومت په ټولو برخو کې بیوزلې زیاته کړې. د دې برخو نارینه وو او ښځو ویلي چې فساد یو له اصلې عواملو څخه دی چې په افغانستان کې د ښه حکومت دارۍ، امنیت، پرمختیا او سیاسی ثبات مخنیوی کوی. د بادغیس ولایت اب کمری ولسوالی اوسیدونکې لاندنی نظری ورکړې چې دهیواد په کچه څرګند شوی:

> "مونږ په ریښتینې توګه دهیواد له روان حالت څخه ستومانه یو، هر څوک په فساد ککړ دی او خلکوته عدالت نشته. یو قاتل ازاده بازار کې ګرځی او قربانیان بیوسه پاتې دی. مونږ هیڅ نشو کولای. ښځې د محلي ټولنیزو صحرای محکمو له خوا وژل کیږی او حکومت دی موضوع ته پاملرنه نه کوی".

د بدخشان په ولایت کې چې زیاتې لرې پرتې ولسوالی لری، خلکو ویلي چې ګڼو ولسوالیو کې محکمه او څارنوالان نشته. د خپلو شخړو حل په موخه مجبور دی چې دشخړو دودیز میکانیزم ته مراجعه وکړو. د قانون پلې کوونکو اداراتو او قضا کې د فساد لوړې کچې شتون تشویش د ډیر له خوا څرګند شوی چې د بغلان ولایت یوی ښځینه حقوقی خدمتونو وړاندی کوونکې په وینا کې خلاصه کیږی:

> "دقانون پلې کوونکی اداری (پولیس، څارنوالی، او محاکم) د دولت فاسد ترینه اداری دی. یو له دلایلو چې خلک د شخړو عنعنوی حل لارو ته مراجعه کوی، عدلې او قضای اداراتو په منځ کې د پراخه فساد شتون دی."

په جنوب کې، په افغانستان کې د قانون د واکمنې د نشتوالې په هلکه شکایتونه پراخه و؛ ځینې دا ستونزه د جنګ سره ارتباط ورکوی او داسې وایی: "قضایی سیستم ډیر فاسده دی او قانون نه پلی کیږی. دغه موضوعات عام خلک متاثره کوی په ځانګړې توګه هغه خلک چې ولسوالیو کې ژوند کوی، ترجیح ورکوی چې خپلی قضیې طالبانو تهد عدالت لپاره یوسی."

یوی راستنه شوی ښځې په بامیانو کې وویل "د قانون پلی کیدل د فساد او رشوت پورې تړلې ده". د هغې په اند چې قانون د اړوند قانون پلې کیدونکو ادارو له لوری پلې شوی نه بلکې د ټول هیواد په کچه نقض شوی. خلکو وویل ترڅو چې یوتن رشوت ورنکړی یاهم قوی حمایت ونلری نشې کولای چې هیڅ ډول عدالت ترلاسه کړی.

همدارنګه قانون ته نه درناوی او د زور مندانو معافیت په زیاتو بحثونوکې ښودل شوی. نارینه او ښځې په ټول هیواد کې ویلي چې قانون یواځې د کاغذ پرمخ شتون لری او شکایت کوی چې مشهوره جنایتکاران او جنګسالاران لاتر اوسه په مرکز او ولایاتو کې سیاسی ملاتړ لری. دغه حالت د افغانانو په اعتبار باندی منفی اغیزه لری چې په خپل حکومت باندی لری. بیا هم دی نظر باندی تاکید کیږی چې دغه حالت د افغان حکومت او ولس تر منځ موجود فاصله لازیاتوی لکه څرنګه چې د ټولنې یوغړی په پنجشیر ولایت کې څرګنده کړه:

> "په افغانستان کې د حکومت او ولس ترمنځ فاصله شته. حکومت د خلکو ستونزوته پاملرنه نکوی، که چیرې رهبران خلکو ته پاملرنه ونکړی نو خلک به قانون ته احترام ونکړی."

دوی موافقه وکړه چې "حتی زمونږ قانون جوړوونکې قانون ماتوونکې دی" او وویل "مونږ یو ریښتینی اسلامی حکومت غواړو."

د فساد شتون او خویش خوری یو ورځنی موضوع ده. د ننګرهار ولایت، اچین ولسوالی د یو دهقان وینا او د بادغیس ولایت داوبو رسونی اداری کارګر یو عمومی تشویش بیان کړ:

"یو شخص باید پیسی ورکړی ترڅو یو وظیفه او مناسب معاش ترلاسه کړی. دولت کی ټول بستونه خرڅیږی. خلک د شایستګی پر بنسټ نه مقررکیږی."
(ننګرهار ولایت، بزګر)

" کله چی ښه وظیفی نالایقه کسانوته دروابطو اوفساد پربنسټ ورکول کیږی نو خلک لدی حالت څخه رنج وړی او د بی ثباتی، نارضایتی او د فساد ترویج باعث ګرځی. فساد د ضعیفه حکومتداری عامل دی. دغه خلک نه مشرانوته احترام کوی او نه هم قانون ته ".
(داوبو او بریښنا اداری کارمند، بغلان ولایت)

یوشمیر ولایتونوکی خلکو تاکید وکړ چی د بن راتلونکی کنفرانس باید چی د فساد سره د مبارزی مسئلی ته پاملرنه وکړی، په ځانګړی توګه د قانون پلی کوونکی او قضایی چارواکو باندی تمرکز وکړی لکه څرنګه چی په جلال اباد ښار کی یوصراف تاکید وکړ:

"که چیری د بن راتلونکی کنفرانس د تیر کنفرانس په شان اوسی، مونږ یی نه غواړو! د افغانستان ټولی بدبختی له همغه ځایه راغلی.(...) که چیری فساد له منځه لاړنشی او قانون تطبیق نشی، نو سوله نشی راتللی."

۳) ربښتنی اقتصادی پرمختګ او ټولنیز عدالت

زیات افغانانو دسولی، امنیت او پرمختګ ترمنځ اړیکو باندی تاکید وکړ او ویی ویل که چیری اقتصاد ښه اوسی نو کولاشی سوله حمایه کړی او پیاوړی امنیت اقتصادی پرمختګونه قوی کوی. خلکو ټول هیواد کی تاکید وکړ چی متوازنه اقتصادی پرمختګ د افغانستان باثباته سولی لپاره یومهم ضرورت دی. بیوزلی، د جغرافیایی له لحاظه ورو او غیر متوازن پرمختګ، زیاته کچه بیکاری، د منابعو نامناسبه تخصیص، او پراخه کچه فساد خدمت رسونه متاثره کړی او حکومت په دی نه دی توانیدلی چی په تیرو لسو کلونو کو یادو ستونزو ته رسیدګی وکړی. اکثر افغانان پدی عقیده ول چی باثباته سوله ترهغی نشی راتللی ترڅو چی د عامو خلکو اقتصادی حالت همیشنی توګه ښه نشی. لکه چی د تخار ولایت څخه یو ښوونکی داسی وویل "نابرابری خپله د بی ثباتی یوعامل دی."

بلخ ولایت کی دولت سره یوځای شوی پخوانی طالب د پرمختګ او امینت ترمنځ اړیکه داسی بیانوی:

"خواوشا دوه کلونو راهیسی زه طالبانو سره وم پرته له پاکستان د ملاتړ، ما د محل خلکو په ملاتړ هلته ژوند کاوه. پدی اخرو کی د افغانستان په چاروکی د پاکستان له مداخلی پوه شوم، په ځانګړی توګه د هغوی امر په هکله چی طالبانوته ته لارښوونه کوی چی مشران په نښه کړی نو ما پریکړه وکړه دولت سره یوځای شم. زما منطقه برق، اوبه او صحی کلینک نلری هیله لرم چی دولت مونږ سره مرسته وکړی او لازمه امکانات جوړ او زما خلکو ته پاملرنه وکړی."

ځینی خلک، په ځانګړی توګه په امن لرونکو سیموکی، د پرمختګونو په هکله ټول هیواد کی خبر لری لکه د ښوونځیو، سړکونو، او روغتونونو چی ټول هیوا کی جوړ شوی. یوی ښځینه ښوونکی د فاریاب ولایت څخه داسی وویل:

"دری لسیزو جګړو د افغانستان ټول بنسټیز جوړښتونه وران کړل، ولی خوشبختانه ورسته د طالبانو د رژیم نسکوریدو، افغانانو یو حکومت رامنځته کړ، کوم چی د ملګروملتونو په ملاتړ دوهم ځلی د افغانستان ټول ټولنییز، سیاسی، اقتصادی سیستم رامنځته کړ. تراوس مهاله، مونږ په هره برخه کی د پرمختګونو شاهدان یو. د بیلګی په توګه، د یو مرکزی حکومت رامنځه کیدل، نوی اساسی قانون، د افغان ملی پولیسو او د افغان ملی اردو جوړول او د هغوی سمبالول په پرمختتلو نظامی وسایلو او د هغوی روزنه د لویو لاسته راوړنو څخه دی. برسیره پر دی په زرګونو پلونه، سړکونه، صحی کلینکونه، او ښوونځی په افغانستان کی اباد شوی. د مخابراتو په برخه کی نن ورځ مونږ مختلفی مبایل تلفون کمپی او انترنیت لرو چی د افغانستان تقریبا ټولو ښارونوکی شتون لری. د بیان آزادی په افغانستان کی یوه بله لویه لاسته راوړنه ده .... د دی په نتیجه کی شخصی تلوزیونی

چینلونه او راډیویی ستیشنونه رامنځته شول، کوم چی د افغانستان ټولنی سره د معلوماتو د حق په ترلاسه کولو کی مرسته کوی."

د ګډونوالو اکثریت ځینو څرکندو پرمختګونو په نښه کړل ولی دا لاسته راوړنی د هغه ملیاردو ډالرو مرستو سره مساوی ندی چی تیرو لسو کلونو کی په افغانستان کی مصرف شوی. نارینه وو او ښځو د ټول هیواد په کچه تاکید وکړ چی پرمختګونه دی یواځی د کمیت له مخی نه اندازه کیږی لکه د روغتونونو او ښوونځیو جوړیدل بلکی د کیفیت له لحاظه هم باید دا خدمات اندازه شی چی د رضایت د سطحی څخه په ټیټه کچه ترسره شوی.

د تخار ولایت خلکو وویل چی تیرو لسو کلونوکی زیات شمیر ښوونځی او روغتونونه جوړ شوی که څه هم د روغتیا او تعلیم حق ته لاس رسی شته ولی د مسلکی ښوونکو او ډاکترانو نه شتون د کیفیت له لحاظه دا حقونه متاثره کوی. همدارنکه د بامیانو ولایت مرکز بامیانو ښار کی خلکو وویل چی دوی یواځی یو رغتون لری چی د مسلکی داکترانو او دوا کمبود سره مخ دی چی دغه خدمات د کیفیت له لحاظه متاثره کوی.

د زیات بحثونو په دوران کی د ښارونو او کلیوالو سیمو د پراختیا په برخه کی یو تقسیمات هم راڅرګند شول. ګډونوالو پدی نظر تاکید وکړ چی اساسی خدماتوته لاس رسی په ځانګړی توګه کلیوالو سیموکی محدود دی نسبت دیته چی د ښارونو پراختیاته لومړیتوب ورکول شوی. ډیرو خلکو وویل چی مجموع کی حکومت د خلکو د ژوند د سطحی ښه والی په برخه کی کافی اندازه څه ندی کړی. یو نظرچی د ټول هیواد په کچه څرکندوی وو د بغلان ولایت یوی ښځینه نرسی داسی بیان کړ:

"حکومت باید چی روغتیایی خدمتونه ټول افغانانوته مساویانه توګه وړاندی کړی. د افغانستان په زیاتو کلیوکی خلک روغتیایی اساسی خدماتوته لاس رسی نلری چی زیات شمیر کوچنیان او میندی خپل ژوند د لاسه ورکوی."

په ځینو سیمو کی د مثال په دول په نورستان کی خلک وویل چی د حکومت د محدود کنترول سره یو ځای په سیمه کی ناامنی د دی لامل شوی چی په دی ولایت کی پرمختیایی پروژی تطبیق نه شی او خدماتو ته د خلکو لاس رسی په سختی سره متاثره کړی. خلک په ټینګار سره وویل چی دغه حالت نه یوازی بنسټیز حقونه متاثره کوی بلکه نارضایتی، د دولت او خلکو تر منځ واټن لا زیاتوی او د مخالفینو سره مرسته کوی خلک په اسانی سره په خپلو لیکو کی استخدام کړی.

یو دینی عالم په نورستان ولایت کی حالت داسی بیان کړ:

"نورستان کی هیڅ پرمختګ ندی شوی. سړکونه، بریښنا،تعلیم، او روغتیایی اسانتیاوی نشته. قانون واکمن نه دی. تعلیم نه شته او ۹۹ سلنه خلک بی سواد دی.

د نورستان ولایت د عالی لیسی ښوونکی داسی ور اضافه کړه: "مخالفینو زمونږ ماشومانو مغذونه پریمنځلی او دوی ته زده کړه ورکوی چی افغانستان کی جنګ صحیح دی."

همداشان د اورزګان په ولایت کی خلک د هغه حالت څخه چی ژوند کاوه نامیده ول، لکه د ولسوالی سره د نښلول شویو خرابو سړکونو له وجهی د دوی د محلی تولیداتو لپاره د مارکیټ نه شتون، د مناسبه روغیایی خدماتو نه شتون، او ضعیغه تعلیمی نظام د ټیټی زده کړی ښوونکو په شمول. خلکو ویره وښودله چی داحالت دخلکو او حکومت ترمنځ شته واټن لازیاته وی. یاد نظر ټول د هیواد په کچه منعکس شوی وو په ځانګړی توګه هغه سیموکی چی جنګ او یا د حکومت حاکمیت کم وو.

ځینو خلکو یادښت وکړ چی حکومت پرمختیایی مرستی مساوی توګه دهیواد ټولو برخوته تقسیم کړی ندی او نامناسب ډول قومی ملحوظاتو ورکړل شوی. ځانګړی توګه د بامیانو د ټولنی غړی پدی هلکه زیات حساسی ول. د بامیانو یو اوسیدونکی داسی وویل چی زیات رقم پیسی په ناامنه سیمو پرمختګ کی مصرف شوی چیرته چی مخالفین یی له منځه وړی، "پداسی حال کی چی بامیانوکی چیرته چه امنیت ښه دی هیڅ ندی شوی. ددی قوم پالنی موضوع پربنسټ بامیان خلک جلا شوی."

یوشمیر بحثونو په دوران کی خلکو د متوازنی پراختیا اړتیا په هلکه خبری وکړی.

نارينه او ښځيو په ځينو ګروپی بحثونوکی وويل چی مرکزی او محلی اداری په مجموع کی غير موثره او دخلکو ريښتينی اړتيا سره اړيکی نلری. ډيرو وويل په اداراتوکی فساد، وسطه(دخپلوانو پلوی کول) او جنګسالاری دهيواد په ځينو برخوکی قانون حاکميت او اقتصادی پرمختګ کمزوری کړی. ټول هيواد کی خلکو ګډه سره دفساد په وړاندی خفګان ښودلی کوم چی ددوی د بنسټيزو خدمتونو څخه مخنيوی کوی. لکه چی دننګرهار ولايت بهسودو ولسوالی يو مامور داسی څرګنده کړه:

"مونږ امنيت، تعليم او متوازن خدمتونوته اړتيا لرو. کرهنی ته بايد چی پراخيتا ورکړای شی. کوم مقدار پيسی چی حکومت ولسواليو ته بخصيص ورکوی ټولو کورنيوته نه ورکوی کيږی بلکی محلی اداری له خوا ملکانوته انتقاليږی څوک چی بيا هغه خپل جيب کی اچوی."

دعامه خدمتونو مسؤلينو په منځ کی فساد دپرمختګونو دکموالی او دزياتو افغانانو دفقر اصلی عامل پټوګه ښودل شوی. دپلخمری ښار يو سپين ږيری هغه نظر چی ډيری خلکو سره وو داسی بيان کړ:

"دمليياردونو ډالره مرستو چی افغانستان تيرو لسو کلونوکی ترلاسه کړی، تراوسه ٧٥٪ سلنه دافغانستان اوسيدونکی دفقر دکرښی لاندی ژوند کوی او درضايت وړ بدلون ددوی په ژوند کی ندی ليدل شوی. هيواد کی يو ځانګړی شمير افغانان چی دافغانستان حکومت کی لوړو چوکيو کی کارکوی يا کولو يی يا جنګسالاران او قاچاقبران د لوکس موټرو او بلډنګونو خاوندان شوی، دافغانستان دننه يا خارج کی."

ټول هيواد کی خلک په حکومت غږ کوی چی د فساد پروړاندی مبارزه وکړی او هغه خلک چی فساد ککړ دی بايد سزا ورکړی شی. دوی همدا رنګه وويل چی نړيواله ټولنه بايد اطمنان ترلاسه کړی چی مرستی شوی پيسی په فساد ککړ دولتی چارواکو لاس ته نه ورځی. ټول هيواد کی افغانانو چی دخلکو خبری کی ګډون درلود تاييد کره که چيری دعامو خلکو اقتصادی حالت ښه نشی نو هيواد کی هميشنی سوله نشی راتللی.

۴) د بشری حقونو ملاتړ او ترويج

د باثباته او سولييز افغانستان له پاهره دټولو بشری حقونو ملاتړ او ترويج په شمول د ښځو حقونو او دښځو پر وړاندی دهرډول توپير او سرغړونو له منځه وړل په متواتره توګه ديو اساسی عنصر په توګه ښودل شوی. زيات شمير خلکو دلګه کيو(اقليتونو) پرحقونو هم تاکيد وکړ. افغانانو متواتر توګه دافغانستان ټولو اتباعو بشری حقونو ملاتړ،ترويج او احترام ته اړتيا وښودله، ځانګړی توګه تعليم حق، مناسب روغيايی خدمات، کار او دشخصی امنيت حقونه اړين وګڼل.

په ټولييز توګه ټول هيواد کی يو ذهنيت موجود وو چی دبشری حقونو په برخه کی پرمختګونه شوی خاصه توګه دښځو حقونو په هکله پوهاوی کچه لوړه شوی. عين حال کی خلک يوشمير ستونزو يادونه هم کوی چی عام خلک دهغوی حقونو لاس رسی مخنيوی کوی. لکه دقانون حاکميت نشتون او عدالت ته نه لاس رسی [دقانون حاکميت او عدالت برخه وګوری]

ځينی خلک دبيلګی په توګه نيمروز ولايت کی وويل چی دايو واقيعت دی چی دښځو حقونوته احترام ندی شوی او دا ضروری ده چی دښځوحقونه بايد د يوه جلا الويت په توګه وپيژندلی شی. نارينه او ښځو دټول هيواد په کچه پوهيدل چی دښځو حقونو ملاتړ او احترام ندی شوی. دکنړ ولايت دعلماو شورا يوغړی په بحث کی دټولو ګډونوالی نظرداسی بيان کړ:

"دا ضروری ده چی دښځو حقونو په هکله فکر وکړو. ددی اړتيا شته چی يو افغانی قانون پلی شی په کوم کی چی ښځی او نارينه حقونه دقانون په وړاندی سره مساوی توګه وړاندی وينه کړی اوسی."

همداشان د ډيرو ګډونوالی نظر يوه ښځينه حقوق پوهی بغلان ولايت کی داسی بيان کړ:

"حکومت ټول افغانانوسره دښځو په ګډون بايد چی يوشاندی چلند وکړی او دوی بايد وکولای شی چی دخپل تابيعت حقونو څخه په انفرادی توګه يوشاندی استفاده وکړی نه د جنسيت، قوميت، يا نژاد پربنسټ. ښځی سره بايد ددوهمی کتګوری اتباع په شاند چلندونشی او ددوی شتون په ټولنييزو او سياسی چارو کی بايد دجنسيت پربنسټ سمبوليک نه اوسی. دوی بايد چی دژوند ټولو چارو کی قوی شتون ولری او بشری حقونو ټول معيارونه د قانون تطبيق کوونکی مسؤليونو له خوا احترام شی."

د بحثونو په بهیر کی داجوته شوه چی یوشمیر افغانان پدی نه پوهیدل چی بشری حقونه ددوی او ددوی ټولنی له پاره څه معنی لری. زیات شمیر خلکو داوویل چی باید افغانان مساوی توګه حقونه تضمین شی پرته له نظر کی نیولو ددوی نژاد، جنسیت،او جغرافیوی موقیعت دترپوالو معیارونو پربنسټ داسلام چتر لاندی.

نور خلکو که څه هم وویل چی بشری حقونه دخارج څخه راوړل شوی دی او "دامپریالیزم یو وسیله ده" زمونږ دسنتی فرهنګ سره سمون نلری ولی یوشمیر خلکو بیا وویل چی لازیات عامه پوهاوی له پاره ضرورت شته چی عام خلک او دټولنی متنفذین په ځانګړی توګه لری پرتی سیموکی خلک پوه شی.

نژدی ټولو خلکو چی بخث کی ګډون درلود هلیه څرګنده کړه چی یواځی عدالت او احسابدهی دغه دری لسییزو جنګ ته دپای ټکی ایښودی شی. یوکوچنی ډلی دګډونوالو خپل تشویش وخود که چیری دتیر وخت جنګی جنایتکاران تعقیق، تحقیق او مجازات شی شاید چی بی ثباتی زیاته او او جنګ دوام وموومی. دفرا ولایت دټولنی نوغړی دانظر داسی بیان کړ:

> "کله چی مونږ تیر جرایمو په هکله عدالت پیل کړو، نشوکولای سوله ته ورسیږو. مونږ شاید تبعیض رامنځته کړو. دلته یاد اتحاد اوسی. مونږ نشو کولای تیر جرایم راوکاږو دا شاید چی وضیعت لا پسی خراب کړی."

یوعام نظر شتون درلود چی که څه هم معافیت دهغو له پاره چی په تیر وخت کی دجدی جرایم ترسره کړی لکه دبشریت ضد جرایم، او بشری حقونو څخه جدی سرغړونی یاد عقوه نشی. دبیلګی پتوګه دهیواد شمال ختیځو سیمو کی خلکو ټولنیز عدالت ته ترجیح ورکوله او ویل یی چی باید دټول افغانستان په کچه هغوی چی دبشری حقونو جدی سرغړونی کړی باید چی معاف نشی. لوګر ولایت کی خلکو تاکید وکړ چی "ټول جنګسالاران باید مجازات شی." یاد نظر دټول افغانستان په کچه څرکندشوی.

IV. څنګه کولای شو چې سوله او بیا پخلاینه تر لاسه کړو

اړتیا ده چې مخالفین او طالبان د سولی په ټینګیدولو کې شامل شی

که څه هم ډیر خلک چې د خلکود خبرو اتروپروګرام کې یې برخه اخستی د سولی د پروسې په شونی بریالیتوب شکمن دی خو عامه توقع داده چې حکومت باید د جګړی د پای ته رسولو او دومداره سولی په لور کار وکړي. سره لدی چې مهمی برخې د بیلګی په توګه امن، د قانون حاکمیت، اقتصادی نیکمرغي او پرمختګ او د بشری حقونو ساتنه او پرمختګ، د ۱۵۰۰ څخه د ډیرو خلکو چې د خلکو د خبرو اترویه پروګرام کې برخه اخستی وه په دی نظر ؤ چې د ا لازمی دی چې مخالفین د طالبانو په شمول د سولی د ټینګیدو په نوښت کې شامل شي. ډیرو دا هم وویل چې د طالبانو ځینی غړی باید د بن کنفرانس ته دعوت شي.

لاندی بیانیی هغه نظریی منعکس کوی چې زښته ډیرو خبرواترو کې وړاندی شوي:

> ”د دی لپاره چې جګړه په افغانستان کې ودرول شی حکومت باید د مخالفینو سره خبری وکړی او د دوی نظر واخلی. موږ ترجیح ورکوو چې د مخالفینو استازی هم د حکومت د استاز تر څنګ ولرو ، او دا به یواځینی چانس وی ترڅو له دوی سره د سولی او بیا پخلاینی په اړه په ډانګ پیبلی خبری وشي.”
>
> [د ټولنی غړی، کندوز ولایت]

> ” په افغانستان کې ملی بیا پخلاینه یواځینی او د دوامداری سولی وسیله ده. زه د افغانستان له حکومت څخه دا توقع لرم چې یو مشروع حکومت تاسیس کړی ، کوم چې د خلکو لپاره روڼ او ځواب ورکوونکی وی. حکومت باید اداری فساد او د قانون څخه سرغړونه د حکومت په سیستم کې له ریښوڅخه وباسی . زه له مخالفینو څخه د مسلمانانو په حیث توقع لرم چې د افغانستان د سولی او بیاپخلاینی په پروسه کې شامل شی.”
>
> [د مدنی ټولنی ښځینه غړي، فاریاب ولایت]

که څه هم خلکو وویل چې حکومت باید ټول هغه اړین اقدامات ونیسی ترڅو سوله په افغانستان کې راشي، خو دغه اقدمات باید په افغانستان کې د ټولو توکمونو د خلکو د ګټو په اساس وی. دوی همدارنګه وویل چې د طالبانو سره خبری باید د تیری لسیزی لاسته راوړنی، لکه د ښځو د حقونو په برخه کې پرمختګ، ساتنه وشي.

یوشمیر نارینو او ښځو وویل چې مخالفین په داسی موقف کې ندی چې له حکومت سره مذاکره وکړی - دوی د ولس مشر د دی پالسی څخه چې له پاکستان سره خبری د طالبانو سره خبری دی په کلکه ملاتړ کړی.

اړتیا ده چې عام افغانان د سولی په پروسه کې شامل شي

د هیواد په سطحه خلکو وویل چې حکومت د خلکو ملاتړ ته اړتیا لری تر څو له معنا ډکه او دوامداره سوله تر لاسه شي. یوالی او د حکومت او د افغانستان دخلکو ترمنځ دوه اړخیزه همکاری باندی اصرار وشو.

نارینه وو، ښځو او ځوانانو د ژوندانه د ټولو برخو څخه خپل تعهد په ډاکه کړ چې د سولی لپاره به کار کوی. ژورنالیستانو سهیل ختیځ کې د عامه پوهی په لوړوالی کې د خپلی ونډی یادونه وکړه. یوی شاعری او لیکوالي وویل چې هغه غواړی " ددی لپاره چې خلک وهڅول شی چې د سولی په ګټو او د جګړی بدختیو پوه شی د سولی موضوع په خپلو شعرونو، لنډو کیسو او طنزیو کې ځایوم."
ځوانانو او د ښوونځی استادانو همدارنګه وویل چې دوی کولای شي د سولی موضوع ګانی په ټولګی کې د هیواد به کچه را پورته کړی. څنګه چې یو زده کوونکی په څرګند ډول وویل :

"لوستی خلک په خاصا توګه د پوهنتون محصلین زموږ د ټولنی د ملاتیر جوړوی. موږ تیار یو چې د خپل هیواد په ابادی او د ژوندانه په ټولو برخو کې خدمت وکړو نه تنها سوله او امن. موږ د افغانستان راتلونکی جوړ وو."

د کنړ ولایت ، اسداباد څخه یو محصیل هم په ځوانانو غږ وکړ:

"ددی لپاره چې په ښوونځیو او پوهنتونونو کې دسولی د پروسی په اړه د پوهي کچه لوړه شی او له نورو خلک دعوت شی چې په دی پروسه کې برخو والی ترڅو د یوی لسیزی لاسته راوړنی له لاسه لاړی نشی نو ځوانان کولای شی چې کمزوری حکومتداری او د قانون د حاکمیت د نشتوالی په اړه خپل اوازونه اچت کړی ترڅو بشری حقونه د ټولو لپاره تضمین شي. د کار زمینه باید ټولو ته برابره شی په خاصه توګه هغو کسانو ته چې کمزوری اقتصادی حالت لری تر څو هغو د دولت ضد فعالیتونو سره یوځای نشی."

ډیرو خلکو دینی مشران د سولی لپاره د یو کتلیست په توګه په ګوته کړی. یو کاریګر د پکتیکا ولایت څخه ویلی " موږ یو عنعنوی او دینی ټولنه لرو. موږ په ښه شان د علماو خبرو ته غوږ نیسو. که دوی د سولی په اړه خبری کوی دا ډیری موثری دی."

دینی او قومی مشرانو خپله تیاری ښودلی چې دوی کولای شي په فعاله توګه د سولی په پروسه کې برخه واخلی او د ټولنی د راز راز برخو ترمنځ پل جوړ کړی ترڅو مخالفینو او لوستی خلکو ته د سولی د مفهوم په اړه پوهه ورکړی. د پلخمری څخه یوه عالم وویل:

"هغوی [دینی مشران] په اسانی سره کولای شی دا اوسنی حالت بدل کړی او خلک وهڅوی ترڅو د سولی په پروسه کې ګډوون وکړی. دوی همدارنګ د خپل نفوذ څخه په ګټه اخستنه کولای شی چې خپلو پیروانو په خاصه توګه هغه چې په جګړه بوخت لارښوونه وکړی چې جګړه ودروی او یوبل ته ښښنه وکړی. په دی توګه موږ کولای شوی ملی یوالی د هیواد په کچه تر لاسه کړو."

په ځینو مباحثوی ګروپونو کې چې په سیهیلی سیمو کې په لاره اچول شوی یو شمیر نارینو ویلی چې تنها نړیواله ټولنه کولای شی چې سوله راولی. دا نظر په ټول هیواد کې عام ندی.

په ځینو نورو سیمو کې خلکو ویلی چې دوی تیار دی چې د سولی مذاکراتو ملاتړ وکړی مګر دوی یادونه کړی چې دغه وظیفه په تیر کې له خطره ډکه وه. د کنړ ولایت د دانګام ولسوالی یو قومی مشر تأیید کړی چې د هغه ټولنه " تیاره ده چې د سولی په ټینګولو کې مرسته وکړی ولی موږ د حکومت ملاتړ ته اړتیا لرو. موږ کولای شو چې د طالبانو سره خبری وکړو ولی نړیوال ځواکونه او حکومت دا نه غواړی. موږ پخوا هڅه وکړه چې په نتجه کې ځنی قومی مشران ونیول شول. حکومت به موږ ونیسی ژر ورسته تردی چې موږ طالبان د سولی لپاره دعوت کړو."

یو شمیر خلکو د دیني او قومي مشرانو د مهمې ونډې په هکله ویلي، چې دوی کولای شي د سولې په خبرو کې ونډه واخلي خو دوی د دې هم یادګیرنه کړې چې دوی ته د حکومت لخوا دا صلاحیت ندی ورکړ شوی او د مخالفینو د ترور د تهدیدونو په وړاندې دوی د حکومت ملاتړ ته اړتیا لري.

د هیواد په کچه خلک دا نظر لري چې ملي یوالي د سولې لپاره یو لازمي اړتیا ده او د د خلکو په فعاله ونډې اخستلو سره را تلایشي.

اړتیا ده چې ښځې د سولې په پروسه کې شامل شي او د ښځو د حقونو ساتنه وشي

ښځو وویل چې دوی له ماشومانو سره یوځای د یوه اسیب پزیره ګروپ په توګه په روانه شخړه کې ترټولو لوړه قرباني ورکوي. ښځې په دې نظر دي چې دوامداره سوله تر هغو نشي راتلای ترڅو ښځې د سولې د پروسې په ټولو برخو کې فعاله ونډه وانخلي. د ننګرهار ولایت یوه ښځینه استاده د ښځو ډیریدونکې برخه اخستنه په عامه ژوند کې د سولې لپاره د یوې ممکنه لارې په توګه یاد کړې:

"کله چې ښځې د ذکړې خاوندې شي او د ولایتي شورای، ولسي جرګې، مشرانو جرګې، او حتی د حکومت د مامورینو، برخه شي دوی کولای شي چې د سولې پروسه تقویه کړي."

ډیر نارینه او ښځې باور لري چې ښځې د سولې لپاره ډیر څه کولای شي. د لغمان ولایت د مهترلام ولسولې د معیوبینو د حقونو د اداری مشر وویل:

"د پښتنو په کلتور کې د ښځو ونډه اخسته په ټولو موضوع ګانو کې په خاصا توګه کله چې دووی حریفي ډلې په جګړه وي قبول شوی دی. ښځې منځګړتوب کوي او سم دلاسه په اور بند موافقه کوي. افغان ښځې په جنګ کې د زړه ورو کړنو تاریخ لري."

یو شمیر ښځو همدارنګه تیاری ښودلې چې دوی کولای شي د سولې له پروسې سره په خپلو کورنیو کې مرسته وکړي. د کنړ ولایت څخه یوې ښځینه استادی وویل:

" که چیرته ښځې د سولې له پروسې څخه په ښه شان خبري شي او د سولې د پروسې په کمپاین که برخه واخلي، دوی کولای شي چې خپل بچیان، میړونه او د کورنې نور غړي قانع کړي چې جنګ پریږدي او مخالفینو له ملاتړ څخه لاس واخلي تر څو سوله تامین شي."

یوه ښځینه زدکوونکې د فیض اباد، بدخشان ولایت ، څخه پدې ټینګار وکړ چې ښځې په عامه توګه مګر لوستي ځوانې ښځې په خاصه توګه کولای شي د سولې پروسې سره مرسته وکړي. دغه مرسته کیدایشي د ښځو په عامه، ټولنیزو او سیاسي چارو کې ګډون او برخه اخستنه او خپلو کورنیو ته د سولې د مفهوم بیانونه وي.

د جلال اباد ولایت څخه د ځوانانو د ټولنې یوې ښځینه غړې زیاته کړه " هر یوی باید د ملي یوالي او د سولې د پیغام له شریک کولو کې سخت کار وکړي . که هر یو دغه پیغام لږ تر لږه یوه تن ته ورسوي او له هغه یا هغې څخه وغواړي چې دغه شان کار وکړي، پدې توګه موږ کولای شو ډیرو خلکو ته ورسیږو." ګډوون کوونکو ورته نظر په بې شمیره خبرو اترو کې د هیواد په کچه څرګند کړ.

دوی همدارنګه د طالبانو د ګډون اهمیت د یو باثباته حل لارې په توګه څرګند کړ خو د ښځو لاسرسي ښوونې او روزنې ته او عامه توګه کار کولو په اړه یې اندیښنه په ډاګه کړه. زیاتو ښځو په دې ټینګار وکړ چې مذاکرات او د طالبانو ګډون باید دغه حقونه او هغه لاسته راوړنې چې په تیرو کلونو کې تر لاسه شوي متاثره نکړي.
یوې ښځینه شاعرې د کندهار ولایت څخه وویل:

"طالبان باید د بن د کنفرانس برخه وال وي مګر دا باید یقیني شي چې د ښځو تعلیم غښ ملاتړ کیږي. دا ډیره مهمه ده چې ښځې او د افغانستان خلک د تعلیم حق، کار، د بیان د اذادی، او نور سیاسي او مدني حقونه د ملي او نړیوالو قوانینو له مخې ساتنه وشي".

د هیواد په کچه نارینو او ښځو وویل چې له طالبانو سره باید د ښځو د حقونو اړونده موضوعاتو په اړه معامله ونشی— د ښځو د تعلیم حق باید ساتنه وشی. ښځې باید پرېښودل شی چې کار وکړی، عامه چارو کې برخه واخلی او د خوځېدنی حق ولری.

د سوله کوونکو کیفیت: بې پرې، رښتونی، خپلواک، د سولې په اړه د معلومات لرونکی، نه جنګ سالاران

زښت ډېرو نارینو او ښځو چې د خلکو په خبرو اترو کې برخه اخستې ده ویلی هغه اشخاص چې د سولې په پروسه کې شامل دی باید بې طرفه، رښتونی، د درناوی وړ، د سولې په هکله باخبره، خپلواک ـ د پردیو هیوادونو اجنټان نه وی ـ په خپله سیمه کې د نفوذ خاوندان او له ستونزو څخه یې با خبره وی.

په مکرره توګه په دی ټینګار شوی هغه کسان چې په پروسه کې شامل دی باید د ټولنی د قانونی استازو په توګه وپیژندل شی او دوی باید د قانون د حاکمیت درناوی وکړی. ډیرو په دی ټینګار وکړ چې تمرکز باید تنها د کابل په سطحه نه وی بلکه د ولایتونو اوسیدونکو ته هم برخه ورکړل شی. یو شمیر خلکو د زورواکا نو، مجرمینو، فاسدو چارواکو او هغو چې لاسونه یې په وینو سره وی، په ګډون شدید مخالفت څرګند کړاو د افغانستان په اړه د بن په لومړی کنفرانس یې نیوکه وکړه چې جنګ سالارانو ته پکې برخه ورکړل شوی وه.
په سیهلی سیمو کې یو شمیر نارینو شکایت وکړ هغه کسان چې اوس د سولې په پروسه کې شا مل دی د ناامنی په دوام کې خپلی ګټې ګوری.

"موږ هغه کسان غواړو چې د هغو لپاره سوله مهمه وی ترڅو د سولې په پروسه که شامل شی، نه هغه کسان چې هغوی باید عدالت ته راښکل شی، کله چې سوله راشی. کوم کسان چې اوس د سولې په پروسه کې شامل دی د هغوی لپاره نا امنی داسی مهمه ده لکه ماهی ته اوبه."

د زابل په ولایت کې د خبرو اترو په یو ګروپ کې چې له نارینو او ښځینو څخه تشکیل شوی و دا نظریه وړاندی شوه:

"هغه کسان چې لاسونه یې د بې ګنا ملکیانو په وینو سره دی، هغه کسان چې هغه په تیر کې مجرمین و په حکومت کې غټې چوکی نیولی لکه وزیران، سناتوران، والیان او په حکومت کې نور غټ چارواکی. د سولې په پروسه کې باید دغه یقین تر لاسه شی چې دغسی کسان باید هیڅ ونډه ونه لری." دغه نظریه د هیواد په سطحه په خبرواترو کې مطرح شوی ده. ډیر شمیر افغانانو همدارنګه یادونه کړی چې ښځې باید د سولې په پروسه کې له نارینو سره برابره ونډه ولری."

څنګه چې ډیر افغانان د احساس کوی چې ناوړه امنیتی حالت، سیاسی ناکراری، فقر ،د قانون د حاکمیت او عدالت نشتوالی ـ اداری فساد، بې کفایتی او د جنګ سلارانو، قومندانان او هغو فاسدو کسانو چې اوس د حکومت کلیدی پستونه لری منسوب کیږی . افغانان ټول په یوه کلک غږ دی چې ددی لپاره چې په افغانستان کې دوامداره سوله راشی د سولې په پروسه کې د داسی کسانو ونډه باید کمه شی. د هرات ولایت شیرداد ولسوالی یو تن قومی مشر نظر د هیواد په کچه نظریات منعکس کوی:

"افغانان په دی باور دی هغه خلک چې ۳۰ کاله تجربه په وژنو، د خلکو په کړاونو او ناوړه ګټه خستنه کې لری تر څو خپل قدرت وساتی باید د سولې په پروسه کې شامل نشی. هغه کسان چې په قدرت کې دی د هغوی په اړه باید حساب ورکونه لومړیتوبونه. ولی دوی ډیری پیسی لری؟ موږ په افغانستان کې ټولنیز عدالت نه لروی، دغو خلکو ته وګوری چې دوی د عامو افغانانو څخه څومره پیسی اخستی دی.

زه فکر کوم که چیرته دغه خلک په اوسنی نظام کې پاته شي، موږ به هیڅکله سوله ونلرو. ځکه هغه خلکو چې د نظام جوړ کړی هم هغوی اوسنی حالات په افغانستان کې را منځته کړی. دوی نشی کولای د سولې پروسه په هیواد کې په مخ بوزی."

۷. پایلی او د خلکو وړاندیزونه

د خلکو خبری اتری نه موخه داده چې د عامو افغانانو، نارینو، ښځو او ځوانانو غږ واوریدل شی او په افغانستان کې د دایمی سولې په پلانونو کې ځای ورکړ ل شی. څنګه چې په دی راپور کې یادونه شوی، یوه انحصاری پروسه چې په

هغه کې د افغانانو نظرونه واوريدل شي او په پروسه کې چې د خلکو ژوند متاثره کوی شامل شی دا به خلکو ته قدرت ورکړی او دوی به د خپل هيواد په راتلونکی کې شامل شی. افغانانو د د خبرو اترو د پروګرام تنظم کوونکو ته وويلی چې د لومړی ځل ؤ چې لدوی څخه پوښتنه وشوه چې د هغو مهمو موضوعاتو په اړه چې ددوی ژوند متاثره کوی نظر ورکړی: سوله، امن، اوخلکوته د حکومت حساب ورکونه .

د حساب ورکونی نظر او د عامو افغانانو غوښتنه چې هغه فاصله چې د دوی او حکومت ترمنځ پرته ده لنډه شی محسوس شوی. ډيرو ګډوونکوونکو غوښتنه در لودله چې دوی غواړی د سولی په موضوعګانو او د فساد په وړاندی مبارزه کې شامل شی. نارينو او ښځو په ډاګه کړه چې د پراخی يوالی،د ټولو توکمونو د حقونو او اذاديو ښه خونديتوب ،په ټولنه کې د نارينو او ښځو د حقونو برابر والی او برخه اخستنه ته اړتيا.

ګډوونکونکو ليوالتيا وښودله چې نړيواله ټولنه خپل جوړونکی نقش ته ادامه ورکړی. د سولی پروسه، د افغانستان کليو اوښارونو له پرمختګ سره مرسته وکړی او د هغو مرستو په اړه چې دوی يې چمتو کوی حساب ورکونه غښتلی کړی. دو وويل چې نړيوالی ټولنی د سولی په پروسه کې د ګاونډيانو د مداخلی د مخنيوی او د جګړی د پای ته رسولو کې کليدی نقش درلود.

افغان ښځو او نارينو يادونه وکړه چې دوی د مدنی ټولنی لپاره هم ونډه ګوری. اړتيا ده چې فعالين د حساب ورکونی، امن، سولی اود ټولنی په وړاندی د فساد، تبعيض او ځور په اړه په لوړ اواز خبری وکړی. د خلکو د خبرو اترو پروګرام د مدنی ټولنی لپاره د لومړنی قدم په توګه وپيژندل شو چې له خلکو سره فعالانه توګه مشوری وکړی او خپلی نظريی د سولی او د افغانستان د راتلونکی په اړه ورکړی.

د خلکو خبری اتری پروګرام کې لاندی وړانديزونو سپارښتنه وشوه تر څو راتلونکی خبری اتری پياوړی شی او د افغانانو اندونه معکس شی:

د خلکو سپارښتنی

د افغانستان اسلامی جمهوری دولت ته

- د سولی يوه انحصاری پروسه په مخ بوتلل شی: يقنين تر لاسه شی چې يو داسی ميکانيزم په لاره واچول شی تر څو د هغه په واسطه د عامو افغانانو، نارينو، ښځو او ځوانانو نظريی واخستل شی او د دوامداری سولی او امن د تر لاسه کولو په پلانونو کې ځای ورکړل شی.
- له مدنی ټولنی څخه ملاتړ وشی تر څو د حکومت او خلکو تر منځ واټن کم شی: د مدنی ټولنی هغه پروګرامونه چې د سولی او امن پوری تړلو موضوعاتواو بشری حقونه [د ښځو حقونه او توکميز ليږکی حقونه] پوری وی ملاتړ وشی. د هغه پروګرامونو ملاتړ وشی چې د هغه په واسطه د عامو افغانانو نظر واخستل شی تر څو مدنی ټولنو ظرفيت لوړوشی.
- د ملکيانو ساتنه: د نړيوال بشر دوستانه قانون له مخی افغان امنيتی ځواکونه هڅه وکړی تر څو د ملکيانو د تلفاتو مخنيوی وکړی او محدود يی کړی. او هغه اقدامات تر لاس لاندی ونيول شی چې عمليات په ډيره حساسه توګه تر سره کيږی چې د افغانانو ځرکتيا او دوديز ارزښتونه په نظر کې نيسی.
- د سولی د تر لاسه کولو هڅی ګړيدی کول: مخالفين د طالبانو په شمول د سولی د راوستلو په هڅو کې شريک شی، دا يقينی شی چې ټولی هڅی د افغانانو، نارينو، ښځو او ځوانانو په ګټه دی. يقين تر لاسه شی چې د سولی پروسه د افغانانو لخوا پرمخ بيول کيږی.
- دا يقينی کول چې ښځی د تصميم نيونی په ټولو مکانيزمونو کې چې په افغانستان کې د سولی د پرمخ بيولو او ملاتړ لپاره تاسيس شوی غړيتوب لری.
- يوه ملی وسيع پروژه په لاره واچول شی تر څو د ناامنی ريښی تثبيت شی.
- په افغانستان کې د سولی د خونديتوب لپاره يوه متحده ستراتيژی چې واضح اهداف او د ټولو ذيدخلو غاړو تعهدات ولری جوړه شی، چې هغه په امن، اقتصادی ودی، د قانون حاکميت، عدالت او بشر حقونو د با ثباته سولی د مهمو برخو په توګه تمرکز ولری.

- د اداری فساد د محوه کولو لپاره چې خپریدونکی تشویش دی، او امن، اقتصادی وده او یواځنی فرصتونه متاثره کوی نوښتونه تر لاس لاندی ونیول شی. د قانون او عدالت تطبیق کوونکی ارګانونو ته په خاصه توګه د یو اړین لومړیتوب ورکړل شی. اساسی اصلاحات رامنځته شی او ظرفیت لوړ کړل شی. هغه کسان چې له خپل واک څخه ناوړه ګټه پورته کوی او په فساد کې ښکیل دی له دندو لیری شی.
- د قانون تطبیق کوونکی ادارو په ښاری او لیریو پرتو سیمو کې تمر کز وشی او هغه پروګرامونه په لاره واچول شی چې د قانون له تطبیق او د ښځو د حقونو د ساتنی او ودی سره مرسته وکړی.
- د افغان ملی ځواکونو د ظرفیت لوړولو ته لومړیتوب ورکړل شی، د ځواکونو او مشرتابه ظرفیت لوړ شی او مشر تابه باید حساب ورکوونکی وی.
- متوازنه پراختیا یقینی شی، او په ښارونو او لیرو پرتو سیمو چې د افغانستان ټول توکمونه رانغاړی تمرکز وشی. هدفمنده پراختیا د خدمتونو د وړاندی کولو په اساس چې صحت او ښوونه او روزنه پکی شاملیږی ترسره شی. د مرستو اغیزمنتیا باید د کیفیت له مخی ترسره شی نه د کمیت له مخی. د ټولنو د اړتیاوی په اساس بنیادی پراختیاوی په لیرو پرتو سیمو کې ترسره شی.
- ټولی مذاکری او هڅی چې د باثباته سولی لپاره ترسره کیږی باید په هغه کې د بشری حقونو ارزښتونه په نظر کې ونیول شی. دبشری حقونو په اړه چې کوم پرمختګونه شوی په خاصه توګه د افغان ښځو او انجونو حقونه تضمین وشی او سولی د پروسی قربانی نشی.
- دا یقینی کول چې د جنګی او بشریت ضد جرمونو مرتکبین او د بشری حقونو سرغړونکی عدالت ته راښکل شی نه دا چې معافیت ورکړل شی. د افغانستان حکومت باید دا یقینی کړی چې هر هغه پلان چې د سولی او بیا پخلاینی لپاره نیول کیږی باید هغه لاری چاری چې د هغه په واسطه په افغانستان کې د ټولو وختونو د جګړو په اړه حقایق رابرسیره کړی درلودنکی وی. او دا باید د افغانانو په خاصا توګه د جګړی د قربانیانو د اړتیاوو او غوښتنو په اساس وی.
- دا یقینی کول چې ټول هغه اشخاص چې د سولی په پروسه کې شامل دی د ښځو په شمول د ټولنی قانونی استازی دی او دغه استازی خپلواک او بی طرفه دی او دافغانستان په جګړو کې ښکیل نه ؤ.

نړیوالی ټولنی ته

- ددی لپاره چې د نړیوالی ټولنی، حکومت او خلکو ترمنځ واټن لږ شی نو نړیواله ټولنه د افغانستان اسلامی جمهوری دولت سره مرسته وکړی ترڅو پورته ذکر شوی سپارښتنی عملی کړی .
- له مدنی ټولنی څخه ملاتړ وشی تر څو د حکومت نړیوالی ټولنی او خلکو تر منځ واټن کم شی: د مدنی ټولنی هغه پروګرامونه چې د سولی او امن پوری تړلو موضوعاتواو بشری حقونه [د ښځو حقونه او توکمیزو لیږکیو حقونه] پوری اړه ولری ملاتړ وشی. د هغه پروګرامونو ملاتړ وشی چې د هغه په واسطه د عامو افغانانو نظر واخستل شی تر څو مدنی ټولنو ظرفیت لوړوشی.
- د دی یقین تر لاسه کول چې د افغانانو غږ اوریدل کیږی او د تصمیم نیونی په ټولو بحثونو کې د بن کنفرانس په شمول منعکس کیږی. عامو افغانانو ته واک ورکړل شی چې د سولی په پروسه کې برخه واخلی.
- د ملکیانو ساتنه: د نړیوال بشر دوستانه قانون له مخی افغان امنیتی ځواکونه هڅه وکړی تر څو د ملکیانو د تلفاتو مخنیوی وکړی او محدود یې کړی. او هغه اقدامات تر لاس لاندی ونیول شی چې عملیات په ډیره حساسه توګه تر سره شي چې په هغه کې د افغانانو ځرکتیا او دودیز ارزښتونه په نظر کې ونیول شی.
- د دیپلوماتیکو هڅو ډیرول تر څو دا یقنی شی چې ګاوندیان د افغانستان په داخلی چارو کې مداخله نکوی، په خاصه توګه پاکستان باندی فشار راوړل شی چې مخالفینو ته پټنځایونه او ملاتړ ورکول ودروی.
- دا ډاډه کول چې د بسپنی مرستی مسحقو کسانو ته رسیږی: د مرستی پروګرامونه باید په لیرو پرتو سیمو باندی متمرکز شی. دا ډاډه کول چې د مرستی پروګرامونه معکوسی پایلی نه لری- لکه د جګړی اور تودول یا توکمیز بیلونی. د مرستو اغیزمنتیا باید د کیفیت له مخی ترسره شی نه د کمیت له مخی. د ټولنو د اړتیاوی په اساس بنیادی پراختیاوی په لیرو پرتو سیمو کې ترسره شی. مناسب میکانیزمونه تر لاس لاندی ونیول شی چې

د بسپنې مرستی نه ناوړه ګټه نه پورته کیږی او هغه کسان چې له دغو مرستو څخه ناوړه ګټه پورته کوی باید له خپلو پستونو څخه وشړل شی.

- په افغانستان کې د سولی او بیا پخلاینې لپاره یوه روښانه لرلید رامنځته شی چې د نړیوالی ټولنې ټول غړی چې په افغانستان کې ښکیل دی د لرلید پیروی کوی . دلته باید سیالی وړ ګڼې او اجنډاوی نه وی.
- ټولی مذاکری او هڅې چې د باثباته سولی لپاره ترسره کیږی باید په هغه کې د بشری حقونو ارزښتونه په نظر کې ونیول شی. دبشری حقونو په اړه چې کوم پرمختګونه شوی په خاصه توګه د افغان ښځو او انجونو حقونه تضمین وشی او سولی د پروسی قربانی نشی.
- دا یقینی کول چې ښځې د تصمیم نیونی په ټولو مکانیزمونو کې چې په افغانستان کې د سولی د پرمخ بیولو او ملاتړ لپاره تاسیس شوی غړیتوب لری.
- دا یقینی کول چې ټول هغه اشخاص چې د سولی په پروسه کې شامل دی د ښځو په شمول د ټولنې قانونی استازی دی او دغه استازی خپلواک او بی طرفه دی او دافغانستان په جګړو کې ښکیل نه ؤ.
- د سولی په پروسه کې دا یقینی کول چې د جنګی او بشریت ضد جرمونو مرتکبین او د بشری حقونو سرغړونکی عدالت ته راښکل شی نه دا چې معافیت ورکړل شی.

مسلح مخالفینو ته

- د ملکیانو ساتنه ــــ د جګړی د قانو درناوی کول، ملکیان ، د اوسیدو سیمی ، مذهبی ځایونه، روغتونونه او ښوونځی په نښه نشی. د ترور کمپاین باید ودرول شی.
- د افغانستان له حکومت سره د سولی خبرو اترو ته کښنې تر څو یوه باثباته سوله رامنځته شی.
- د افغانستان خلکو – ټول توکمیز ګروپونه، نارینه، ښځی او ځوانان -- هیلو، تشویشونو او ستونزو ته غوږ ونیسی.
- د ټولو افغانانو بشری حقونو ته باید درناوی وکړی ـــ په خاصه توګه د هلګانو او انجونو برابر د تعلیم ټولییز حق.

د افغانستان مدنی ټولنی ته

- د حکومت او د ولس تر منځ د پل په څیر کار کول- د خلکو د پوهاوی لپاره د سولی او امنیت په اړه پروګرامونه چمتو والی – په شمول د بشری حقونو [د ښځو حقونه ، او توکمیز لړه کی] د داسی پروګرامونو نوښت چی عادی افغانانو نظر وغواړی او داسی نوښتونو ملاتړ وکړی چی موخه یی د سیمه ییزو ظرفیتونو لوړول وی.
- د عادی افغانانو غږ پورته کول- ډاډ ورکول چی د نارینه ، ښځو او ځوانانو نظرونه په سم ډول رسول کیږی او هره هغه غونډه کی ، په شمول د بن کنفرانس ; منعکس کیږی چی موخه یی په افغانستان کی د تل پاتی سوله وی . د هیواد په کچه د خلکو سره خبری تر سره شی چی په ځانګړی توګه لری پرتو سیمو کی ښځو او ځوانانو ته ډیر پام واړوی .
- د ملکی خلکو ساتنی ملاتړ د دی ډاډ ورکول چی په جنګ کی ښکیلی خواوی بشر دوستانه قانون سره سم چلن وکړی –
- ددی ملاتړ کول چی جګړه پایی ته ورسیږی او د مخالف وسلوالو سره خبری تر سره شی.
- ټولی مذاکری او هڅی چی د باثباته سولی لپاره ترسره کیږی وڅارل شی چی د بشری حقونو لاس ته راوړنی د ښځو د حقونو په شمول ساتنه په نظر کې ونیول شی . د دی ډاډ ورکړل شی چی په افغانستان کی د تل پاتی سولی د لاس ته راوړو په موخه ،بشری حقونه قربانی نه شی . د سولی په اړه پلان باید د بشری حقونو په نظرکی نیولو او د خلکو اړیتیاو او ګټو سره سم پر مخ بوتلل.

- د سولی پروسی وڅارل شی او د هغه نوښتونو ملاتړ وشی چی له امله یی دا یقینی کیږی، چی ټول هغه اشخاص چېد سولی په پروسه کي شامل دی د ښځو په شمول د ټولنی قانونی استازی دی او دغه استازی خپلواک او بی طرفه دی او دافغانستان په جګړو کي ښکیل نه ؤ .
- د سولی د پروسی نه کتنه او ملاتړچی په پروسه کي دا یقینی شی چي د نړیوال معیارونو سره سم جنګی او بشریت ضد جرمونو مرتکبین او د بشری حقونو سرغړونکی عدالت ته راښکل شی نه دا چي معافیت ورکړل شی.
- د سیمه ییزی سولی راوستلو د نوښت ملاتړکول—په سیمه کي د مدنی ټولنی سره پراخه ګډه مرسته او ملاتړ وشی تر څو یوه مؤثره سیمه ییزه مدنی ټولنه رامنځته شی .په سیمه ییزه کچه د عامو خلکو نظرونه د سولی، ثبات پوری تړلو موضوعګانو په اړه واخستل شی .د دی ډاډ تر لاسه شی چي په سیمه ییزه کچه د خلکو نظرونه،اندیښنی، ستونزی ،شکایتونه او هیلی یوله بل سره شریک کیږی.